

NYT FRA

FerskvandsMuseet

Udgivet af Ferskvandsmuseumsforeningen · JANUAR 2016

Søens hidsigprop

Frede Johannesen

Her i denne milde vinter kan blichøns ses i tusindvis på alle vore søer. De samles mange steder i store flokke på op til flere hundrede individer. Til tider samles de i tætte flokke, der på afstand synes som sorte øer. Andre gange ligger de mere spredte. De holder ofte til på det grunde vand, medens tilsvarende store flokke af troidænder ligger på lidt dybere vand. Det afspejler deres respektive evner til at dykke. De lever her om vinteren hovedsagelig af muslinger, snegle og insekter. Over sådanne fouragerende flokke ses tit sværme af måger, der stjæler fra både blichøns og troidænder, når de kommer op til overfladen med deres bytte. Når en flok blichøns skræmmes, reagerer de ved at spredes til alle sider. Det forvirrer angriberen.

En flok blichøns skræmmes.

Omkring Mossø kan man lidt afhængig af, hvor der er mest læ, iagttage store flokke ved Vædebro Strand, Hulbakken (lidt vest for Øm Kloster), fugletårnet på Lindholm Hoved og Kloster Mølle. Der findes tilsvarende flokke i flere søer her i Søhøjlandet. Måske har de besøgt af blichøns fra Østersølandene, hvor vinteren er for streng til, at de kan overleve. Der lever også store flokke blichøns i de danske fjorde

og bredninger. Således kan vinterbestanden komme op på omkring 200.000.

Vandhøns

Blichønen hører til familien af vandhøns. Selvom de overfladisk ligner små høns, er de ikke i familie med hønsefuglene, men står tronerne nærmere. Vandhøns findes overalt i verden med undtagelse af polaregnene. Af de 133 arter

lever kun 5 konstant i Danmark, nemlig foruden blichøne også vandrikse, plettet rørvagtel, engsnarre, og grønbenet rørhøne. De fleste arter lever i troperne.

Vandhønsene lever skjult i plantevæksten i vådområder. Derfor er der kun få mennesker, der ser dem, men flere hører deres forskellige lidt mystiske kald måske uden helt at vide, hvad de hører. Blichønen er en undtagelse. Den er talrig og svømmer åbenlyst omkring på vandet.

Vandhønsene virker ret sky og nervøse med deres nikkende bevægelser. På deres meget lange tæer kan de mindste arter løbe oven på blødt dynd og flydende planter. De klatrer godt i sivene og med deres smalle kroppe smyger de sig hurtigt gennem plantevæksten. Det hører også med til deres tilpasning, at de reflektorisk

folder tæerne sammen hver gang fødderne løftes, så tæerne ikke hænger fast i sivene. Alle vandhøns kan svømme og dykke ved fare, men de har ikke svømmehud mellem tæerne og må derfor sparke ret ihærdigt med fødderne for at komme frem. Her adskiller blichønen sig ved at have svømmeblæse langs kanten af tæerne. Derved er blichønespor også let genkendelige.

Vandhøns flyver helst ikke, men løber i skjul eller dykker. Når de går på vingerne, ser det ofte ud som om de starter med at løbe på vandet. Måske netop fordi de er klodsede i flugten og derfor et let bytte for rovfugle trækker de om natten, nogle endda meget langt. F.eks. har Engsnarre vinterkvarter i det sydlige Afrika.

Alle vandhøns er kønsmodne knap et år gamle. Rederne anlægges godt gemt i rørskoven.

De fleste arter lægger 7-12 plettede æg, og de kan opfostre 2 kuld i sommerens løb.

Dunungerne er meget aktive lige fra starten, men er afhængige af forældrenes fodring i den første tid. De insektædende kun i få dage medens planteædere som blichøns fodrer deres unger i et par uger. Ungerne udvikles meget hurtigt. Især fødderne vokser uforholdsmæssigt stærkt og når fuld størrelse inden kroppen er halv voksenstørrelse, og næsten inden vingerne er begyndt at vokse.

Den store ungeproduktion er nødvendig som kompensation for de mange unger, der tages af gedder, rotter, måger og andre fjender, samt den store dødelighed for dem der overvintrer på vore breddegrader i isvintre.

Blichøne

På nuværende tidspunkt er ungfuglene trukket til Holland, Belgien eller Frankrig. Nogle enkelte når helt til Vestafrika. Så de blichøns, vi ser nu, er de voksne fugle, der prøver at klare sig igennem vinteren herhjemme. De lever på denne årstid mest af vandremuslinger. Undertiden er de i selskab med dykænder som troldænder og hvinænder, der søger samme føde. På afstand kan blichønsene kendes på, at de ligger højere på vandet. Når de dykker giver de et lille hop,

Blichønekylinger. Bemærk de lange ben og store fødder i forhold til de små vinger. Ungernes røde dun er signal til forældrene. Signalet kan appellere om fodring og evt. dæmpe de voksne fugles aggressivitet.

og de dykker ikke så længe som ænderne. Tættere på ses tydeligt deres nik med hals og hoved, når de svømmer, og deres sorte farve, hvide næb og pandeblis. Farven har givet den dens svenske og norske navn: sothøne, medens på dansk og tysk har den navn efter blissen.

Ynglebestanden i Danmark menes at være på ca. 20.000 par. I de sidste år med milde vintre kan man opleve, at blichønsene allerede i februar søger at tilkæmpe sig et territorium langs sø- og åbredder. Nu forvandles den sociale adfærd til stor aggressivitet. De ældste fugle, som jo også var dem, der blev i området, opretter territorier først. Det drejer sig umiddelbart om at bemægtige sig områder med sikre redesteder og et godt fødegrundlag. De forsvare territoriet med stor voldsomhed mod enhver indtrængende konkurrent, ja nærmest mod alt hvad der bevæger sig i deres nærhed.

Jeg har set et blichønepar angribe en svane. Det var svanen, der fortrak. Parret må sikre sig herredømmet over mindst 50 meter søbred.

Reden bygges af rørstængler i rørskovene. Er vegetationen tæt, kan den ligge delvis flydende og helt ud mod det åbne vand. Redeskålen fores med andre vandplanter. Stumper af brede dunhammerblade foretrækkes.

Det første kuld æg lægges i marts, så i april ses de første sorte dunklædte unger med røde hoveder. Blichønnen kan få helt op til 3 kuld. Dununger kan ses langt hen på sommeren. Det skyldes så ofte at et kuld æg er gået til pga. af redeplyndring af eksempelvis sølvmåger, eller at æggene er skyllet ud af reden af bølger forårsaget af ulovlig speedbådssejlad.

Selv om ungerne kan svømme fra dag et, foretrækker de reden de første par dage, da de er ømfindtlige for kulde. I begyndelsen fodres blichøneungerne

Blichøns med vandremusling

flittigt af forældrene med alger og bladstumper. Men efter et par uger kan de selv dykke efter vandplanter. De bygger også selv små platforme, der benyttes til hvile og fjertørring.

Om sommeren er blichønsene mest vegetarianere, men grønsagerne suppleres med insekter, snegle, orme og muslinger.

Sidst på sommeren ophører den aggressive adfærd efterhånden, og de samles igen i større flokke, de unge og gamle fugle hver for sig. De unge fugle fælder kropsfjerene, og fra to måneders alderen har de samme udseende som de voksne, og snart efter begynder de at trække. De voksne fugle samles i områder med meget ernæring for at fælde fjerene. Da alle svingfjerene fældes på en gang, mister de flyveevnen i et par uger. Men så er de også klar til at gå vinteren i møde. I svintre samles de på åstrækninger med stærk strøm, i våger, der holdes åbne af den stærke strøm f.eks. gennem Gudensø eller ved Marie-munde, hvor vandet strømmer fra Knudsø til Birksø.

Det er nu tid for kontingentbetaling.

Kære medlemmer.

Det vil være en stor hjælp, hvis kontingentet bliver indbetalt inden generalforsamlingen tirsdag den 2. februar 2016. Det vil spare foreningen for både tidsmæssige og økonomiske ressourcer, at der ikke skal udsendes rykkere.

Dit medlemskab støtter Ferskvandsmuseumsforeningens arbejde (se bl.a. Formandens beretning), og for dit kontingent får du foreningens nyhedsbreve, fri adgang til foredrag, guidede ture, ture med Museumsskibet, Gl.Turisten og adgang til alle Museum Skanderborgs afdelinger.

Medlemskontingent:

100 Kr. personligt.
150 Kr. pr. familie.
500 Kr. firma.

Konto: 6129-9042580783

Generalforsamling

Ferskvandsmuseumsforeningen

Ry Højskole, tirsdag den 2.februar, 2016, kl.19.30

Foredrag af geolog Frede Johannesen:

Blågrønalger - og hvorfor du skal elske dem

Vidste du:

- at blågrønalger er Jordens ældste iltproducerende organismer.
- at de er ophav til ilten i atmosfæren og dermed ozonlaget.
- at de derfor også er ophav til de kontinenter, du går på.
- at de dermed skabte to betingelser for, at livet kunne begynde at bebo landjorden
- at de stadig producerer 40% af vores ilt
- at du har gener fælles med blågrønalgerne og nedstammer fra dem i lige linje.

Kaffe

Derefter generalforsamling efter vedtægterne. Se Ferskvandsmuseets hjemmeside.

Foredragsholderen står på en 2,8 milliarder år gammel BIF ved Itiliarsuk i bunden af Torsukattak Isfjord, Grønland. Et bevis på blågrønalgernes daværende iltproducerende aktivitet.

Ferskvandsmuseumsforeningens generalforsamling

Ry Højskole, den 2. feb. 2016.

Formandens beretning for 2015

Ferskvandsmuseumsforeningens formål er:

- At arbejde for, at Ferskvandsmuseets udstillinger og formidling har fokus på samspillet mellem de ferske vandes natur- og kulturhistorie.
- At samle de personer og virksomheder der er interesserede i Ferskvandsmuseet som en attraktiv institution og aktivitet i Ry.
- At eje, bevare og drive Museumsskibet, Gl. Turisten – en del af Ry's maritime kulturarv. Desuden skal foreningen udpege medlemmer til Museum Skanderborgs kontaktudvalg.

Året 2015 har igen været et godt og travlt år for Ferskvandsmuseumsforeningen.

Der blev inden sæsonåbningen lavet en planche om en møllesten til museets udstilling.

Skibslauget og Ferskvandsmuseumsforeningens bestyrelse har drøftet mulighederne for en mere hensigtsmæssig vinteropbevaring af Museumsskibet, Gl.Turisten.

Ifølge Skibsbevaringsfonden er det ideelle, at skibet skal stå tørt, men uden at tørre ud.

Fonden anbefaler derfor en lukket hal uden opvarmning.

Det tilgodeser samtidig Skibslaugets behov for en vejrbeskyttet arbejdsplads til forårsstandsættelsen.

Ferskvandsmuseumsforeningen bad arkitekt Bendt Nielsen om at tegne en bådhal. Prisoverslaget for hallen er 875.000 kr. Dertil kommer en trailer til 125.000 kr.

Skanderborg Kommune er positiv indstillet overfor projektet og har lovet 100.000 kr. og Veluxfonden vil give 200.000 kr. Disse midler er stadig til disposition, men pga. Kvickly's udvidelse på Siimtoften, er der nye planer for Ferskvandsmuseets placering, hvori en bådhal ikke kan indpasses. Foreningen er i dialog med kommunen om en alternativ placeringsmulighed, derfor har arbejdet med at skaffe de resterende midler til projektet midlertidigt været udsat, men genoptages når placeringen er mere afklaret.

I sommerens løb sejlede Gl.Turisten 39 ture med 804 passagerer.

18.årgang af Nyt fra Ferskvandsmuseet er udkommet som 3 digitale nyhedsbreve.

Ferskvandsmuseet

I 2011 blev hele den landskabsgeologiske og en stor del af den kulturhistoriske udstilling fornyet. En stor del af de naturhistoriske plancher blev fornyet og præsenteret ved åbningen i 2012 og de resterende i 2013.

I 2014 kunne dels en ny, dels en renoveret fuglemontre præsenteres. Til åbningen i 2015 kunne en ny planche med en møllesten føjes til udstillingen. Når det har kunnet lade sig gøre inden for de beskudte økonomiske rammer, der er til rådighed, skyldes det, at et stort naturfagligt arbejde og layoutet er udført af medlemmer af foreningens bestyrelse samt venner af museet, hvoraf flere også gratis har stillet billedmateriale til rådighed.

Og det er jo helt i overensstemmelse med Ferskvandsmuseumsforeningens formål som beskrevet nedenfor.

Skanderborg Museum er et kulturhistorisk museum. Det blev derfor fastlagt, at Ferskvandsmuseets særlige fokus på samspillet mellem naturhistorien og kulturhistorien ved de ferske vande skal opretholdes og er indskrevet i afdelingens målbeskrivelse. Et af forenin-

gens formål er at bidrage med den naturhistoriske faglighed.

Ferskvandsmuseets åbningstider følger de øvrige museumsafdelinger; nemlig fra kl. 10-16, mandag lukket.

Da der i sommertiden kommer rigtig mange mennesker på Siimtoften sidst på eftermiddagen og om aftenen, vil vi gerne tilbyde aftenåbning.

Det er muligt, da et par af foreningens medlemmer, Bodil Gadeberg og Kurt Hansen, står for aftenlukningen af museet, så det i stedet for at lukke kl. 16 først lukkes kl. 21 i de 6 uger, der svarer til skolerens sommerferie.

Ferskvandsmuseumsforeningen og Gl.Turisten

I 2001 erhvervede Ferskvandsmuseet på anbefaling af Skibsbevaringsfonden en turistbåd, der var bygget på Ry Havn i 1922. Den sejlede under navnet Turisten frem til 1975, derefter som "husbåd" under navnet Line. Efter endt restaurering blev skibet søsat i juni 2004 og igen registreret som passagerbåd. Det blev døbt Museumsskibet, Gl. Turisten. Det er meget autentisk, har en kendt historik og er så godt vedligeholdt, at det i 2012 blev udnævnt som Historisk Monument. Det er dermed et aktivt historisk monument over Ry's turishistorie.

Der blev fra starten dannet et skibslaug, der i dag kyndigt ledes af Finn Gade. Lauget vedligeholder og sejler nu skibet. Uden denne store frivillige indsats ville det næppe være muligt at holde dette stykke kulturarv sejlede.

Vi har i år måttet tage afsked med et aktivt medlem af skibslauget idet Peer Duus er flyttet til Svendborg. Det er derfor meget glædeligt, at der i årets løb er kommet nye medlemmer af skibslauget. I år har vi kunnet byde velkommen til den første kvinde i lauet. Vi var 28 til sæsonafslutningen i år.

I løbet af 2015(2014)(2013)(2012) sejlede Gl.Turisten 39(45)(44)(36) ture med i alt 804(873)(874)(725) passagerer. Skibet sejlede 93 timer.

I henhold til foreningens vedtægter føres der et selvstændigt regnskab for Gl.Turisten. På positivsiden må også nævnes, at takket være vores sponsorer er økonomien i balance. Sponsorer i 2015 var: Pressalita/S, Akva Waterbed Aps, RevisionRy, Skanderborg Kommune afd. Natur og Miljø, Borgerforening Ry, Ry Bådelaug og Marina, Nordea Silkeborg og I. C. Hempels Fond, dertil kommer et antal donationer.

Også i 2015 sejlede Gl.Turisten med alle Mølleskolens seks 8. klasser. Klassernes faglærere havde lagt grundigt op til det

naturfaglige indhold. To af foreningens bestyrelsesmedlemmer bidrog yderligere med deres viden om biologi og geologi. Projektet var en del af Pressalits sponsorerat.

Vi er stadig godt hjulpet af Tove Nielsen, der passer regnskaberne, og Steen Rytter, der styrer bookingen, og indkalder mandskabet, så der er en styrmand, en bindemand og en guide til hver tur.

Skibsbyggerlauget byggede i 2015 en bådebro af den type, der førhen blev bygget ved sø og å – nemlig af forhåndenværende materialer og en håndfuld søm. En tidligere fremstillet kopi af en Gudenåbåd er fortøjret ved broen.

Medlemsaktiviteter

I 2015 er der kommet nye medlemmer i Ferskvandsmuseumsforeningen. De fleste har indmeldt sig i forbindelse med de guidede ture og sejladser, der er arrangeret for medlemmerne. Der er også sket enkelte udmeldinger, bl.a. begrundet i, at nyhedsbrevet udsendes digitalt.

Der var guidede ture til Maskenkol, Isen Bjerg og Pilbrodalen mest omhandlende landskaberne.

Der blev gennemført 3 sejladser med Gl.Turisten for medlemmerne: En morgen-sejlads en lørdag mellem kl. 4.00 og 7.30 i foråret og

2 sommeraftensejladser, hvoraf 1 var kombineret med en vandretur mellem Ry Havn og Alling Vest og omvendt. Pga. uheld med skibsskruen blev den gennemført som 2 ture, en vandretur og en sejltur. De 7 guidede ture havde 152 deltagere.

I forbindelse med generalforsamlingen har der altid været et foredragstilbud til medlemmerne. I 2015 var det et foredrag om; "Museerne som samfundets kultur- og dannelsescentre. Museum Skanderborg i fortid og fremtid" ved Museumsdirektør Lene Høst Madsen.

Foreningens medlemmer har selvfølgelig også haft adgang til de mange arrangementer, der foregik i eller udgik fra Ferskvandsmuseet i sommerferien 2014.

"Nyt fra Ferskvandsmuseumsforeningen"

Som en konsekvens af at bestyrelsen anser såvel medlemskaren som sponsorerne for meget vigtige, er det væsentligt for os, at medlemmerne, sponsorerne samt offentligheden er velinformede om de aktuelle forhold omkring museet. Derfor besluttede bestyrelsen allerede i 1997 at udsende et medlemsblad, "Nyt fra Ferskvandsmuseet". Der er hidtil udsendt 17 årgange med i alt 64 numre af bladet. Dertil kommer nu i alt 5

digitale nyhedsbreve. Vi håber, at nyhedsbrevene opfylder sine formål om at orientere om de aktuelle tiltag fra Ferskvandsmuseet og at bringe artikler om undersøgelser og resultater, der udspringer af Ferskvandsmuseets og Ferskvandsmuseumsforeningens arbejde af interesse for medlemskredsen. I de senere år har der desuden i hvert nummer af bladet været en artikel om de særlige kendetegn ved en af områdets mange søer, en af områdets karakteristiske fugle, et interessant pattedyr, søernes planteliv eller en artikel om Søhøjlandets geologi. Bladets redaktion hører selvfølgelig gerne fra foreningens medlemmer desangående, ligesom bladet selvfølgelig er åbent for indlæg og kommentarer fra medlemmerne. Trods opfordringer har ingen medlemmer bidraget med indlæg i år.

Generalforsamlingen 2015

Steen Rytter, Theis Andersen, Olaf Møller og Frede Johannesen blev genvalgt til bestyrelsen. Irene Bjerg Poulsen og Asmund Birkhals blev valgt til Museum Skanderborgs kontaktudvalg. Det blev overladt til bestyrelsen at finde det tredje medlem fra dets midte.

Bestyrelsen

Efter generalforsamlingen 2015 konstituerede bestyrelsen sig som følger:

Frede Johannesen, formand,
Olaf Møller, næstformand,
Finn Gade, sekretær,
Otto Andersen, sekretær,
Michael Ingemann Pedersen, kasserer,
Steen Rytter, ansvarsområde Gl.Turisten,
Theis Andersen layout af
Nyt fra Ferskvandsmuseet og udstilling.
Frede Johannesen blev udpeget til kontaktudvalget.

Foto: Finn Gade